

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
КАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Правоохоронна та правозахисна діяльність в Україні

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**В. О. ЗАРОСИЛО, М. Н. КУРКО,
В. І. ЛИТВИНЕНКО, А. М. ПОДОЛЯКА**

ПРАВООХОРОННА ТА ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2017

Рецензенти: *В. І. Курило*, завідувач кафедри адміністративного та фінансового права НУБІП України, д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України

С. Г. Стеценко, заступник Генерального директора Державного підприємства “Головне управління комплексного обслуговування та будівництва об’єктів дипломатичної служби”

д-р юрид. наук, проф., член-кор. Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Д. О. Беззубов, професор кафедри господарського, повітряного та космічного права навчально-наукового юридичного інституту НАУ, д-р юрид. наук, доц.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 1 від 25.01.17)

Заросило В. О.

Правоохоронна та правозахисна діяльність в Україні: навч. посіб. / [В. О. Заросило, М. Н. Курко, В. І. Литвиненко, А. М. Подоляка]. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. — 360 с. — Бібліогр. у кінці розд.

ISBN 978-617-02-0281-9

Розглянуто основні напрями правоохоронної діяльності та правоохоронних органів, які її забезпечують. На основі аналізу теоретичних положень викладаються питання правоохоронної діяльності та роботи правоохоронних органів. Об’єднано теоретичні напрацювання щодо визначення понять “правоохоронна діяльність”, “правоохоронні органи”, “правозахисні органи” та практичні питання охорони прав і свобод громадян. Вперше запропоновано поділити правоохоронну діяльність на загальну та особливу частини, а також окреслено окремі відділи міністерств як правоохоронних органів, що мають право застосовувати примус у своїй діяльності з охорони прав громадян.

Для студентів юридичних спеціальностей, які вивчають основи правоохоронної діяльності, а також для практикуючих юристів у сфері забезпечення правоохоронної діяльності.

© В. О. Заросило, М. Н. Курко,
В. І. Литвиненко, А. М. Подоляка, 2017

© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2017

© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017

ISBN 978-617-02-0281-9

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема 1. Правоохоронна діяльність: поняття, види, ознаки, функції ..	5
Питання для самоконтролю	16
Література	16
Тема 2. Загальні засади діяльності правоохоронних органів	
України: система, структура, повноваження	17
Питання для самоконтролю	34
Література	35
Тема 3. Правоохоронна діяльність у сфері охорони	
громадського порядку та громадської безпеки	37
Питання для самоконтролю	47
Література	47
Тема 4. Правоохоронна діяльність з розкриття, розслідування	
та попередження злочинів.....	49
Питання для самоконтролю	70
Література	70
Тема 5. Оперативно-розшукова діяльність як метод забезпечення	
правоохоронної діяльності.....	73
Питання для самоконтролю	87
Література	87

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Тема 6. Правоохоронна діяльність судів	89
Питання для самоконтролю	121
Література	122
Тема 7. Правоохоронна діяльність Ради національної	
безпеки та оборони	125
Питання для самоконтролю	137
Література	137
Тема 8. Правоохоронна та правозахисна діяльність	
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини....	138
Питання для самоконтролю	146
Література	147
Тема 9. Прокуратура та її діяльність у сфері охорони прав	
громадян	148
Питання для самоконтролю	169
Література	170

Тема 10. Правоохоронна діяльність Національної поліції	172
Питання для самоконтролю	184
Література	184
Тема 11. Основні напрями правоохоронної діяльності	
Служби безпеки України	187
Питання для самоконтролю	198
Література	198
Тема 12. Форми і методи правоохоронної діяльності	
Національної гвардії України.....	201
Питання для самоконтролю	209
Література	209
Тема 13. Правоохоронна діяльність Національного антикорупційного бюро України (НАБУ).....	211
Питання для самоконтролю	218
Література	219
Тема 14. Правоохоронна діяльність Державної фіскальної служби у сфері стягування податків та митній сфері	220
Питання для самоконтролю	232
Література	232
Тема 15. Правоохоронна діяльність адміністрації Державної прикордонної служби України	234
Питання для самоконтролю	249
Література	249
Тема 16. Правоохоронна діяльність Міністерства юстиції.....	250
Питання для самоконтролю	272
Література	272
Тема 17. Правоохоронна діяльність Державної служби з надзвичайних ситуацій	273
Питання для самоконтролю	285
Література	285
Тема 18. Правоохоронна діяльність інших міністерств України	286
Питання для самоконтролю	290
Література	290
Тема 19. Адвокатура та її правозахисна діяльність	291
Питання для самоконтролю	344
Література	344
Тема 20. Правозахисна діяльність нотаріату	347
Питання для самоконтролю	357
Література	358

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема 1. Правоохоронна діяльність: поняття, види, ознаки, функції

1. Поняття правоохоронного органу і види правоохоронних органів.
2. Правоохоронна діяльність: мета, сутність та основні ознаки.
3. Види та функції правоохоронної діяльності.

1. Поняття правоохоронного органу і види правоохоронних органів

У державі для її існування та організації вирішення різних питань господарської, соціальної та інших видів діяльності, обороноздатності, зовнішньої політики, технічного розвитку, освіти, науки, культури та медичного забезпечення створено систему державних органів, які забезпечують розв'язання тих чи інших питань.

В Україні, як і в інших країнах, створена певна кількість органів, основним завданням яких є охорона правопорядку, забезпечення законності та захист прав і свобод, а також інтересів фізичних та юридичних осіб.

Такі органи мають назву правоохоронних, а їх діяльність — правоохоронною. Чинне законодавство не дає визначення поняття “правоохоронний орган” та “правоохоронна діяльність”. Це визначення існує тільки в юридичній літературі.

Дослідники, які вивчають систему правоохоронної діяльності, не мають спільної думки щодо її обсягу та змісту. Не існує також єдиної думки стосовно і правоохоронного органу.

Перша група дослідників зараховує до правоохоронних органів тільки ті органи, які ведуть боротьбу зі злочинністю. До таких органів відносяться органи внутрішніх справ, Служби безпеки України, суди, прокуратура та органи Мініс-

терства доходів і зборів, а також частково Міністерства оборони.

Друга група науковців відносить до правоохоронних органів не тільки ті, які здійснюють боротьбу зі злочинністю, а також і ті, які здійснюють протидію правопорушенням. Перелік таких органів є значно ширшим і включає в себе також окремі органи Міністерства аграрної політики та продовольства України, екології та природних ресурсів, економічного розвитку і торгівлі, інфраструктури, охорони здоров'я, фінансів та юстиції.

Третя група дослідників вважає, що правоохоронними органами є органи, які підтримують громадський порядок, забезпечують охорону правопорядку при проведенні масових заходів та ін. До них відносяться формування органів внутрішніх справ України, внутрішні війська, а також формування державної служби з надзвичайних ситуацій та Міністерства оборони.

Окремі дослідники вважають, що правоохоронні органи поділяються на дві групи: правоохоронні та правозахисні. При цьому вони виокремлюють правозахисні органи, які захищають права громадян, а не права держави. До правозахисних органів відносять Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органи юстиції, нотаріат та адвокатуру.

На нашу думку, така розбіжність у поглядах на правоохоронну діяльність та правоохоронні органи викликана тим, що автори по-різному сприймають саме процес охорони прав і свобод громадян та юридичних осіб, який здійснюється відповідними державними органами.

Для вирішення питання про чітке визначення правоохоронних органів та правоохоронної діяльності насамперед треба визначити повноваження і компетенцію державного органу або громадської організації. Також ці повноваження та компетенція повинні обов'язково включати діяльність, яка спрямована на охорону прав громадян, фізичних та юридичних осіб, а також держави загалом. Без перебільшення у цьому випадку ми можемо сказати, що будь-який державний орган є правоохоронним, адже його завдання — виконувати вимоги законів та

нормативних актів, які встановлені державою і спрямовані на впорядкування суспільного життя.

Проте ми правоохоронним органом, як вже зазначалося, можемо вважати також органи, які безпосередньо займаються питаннями охорони прав фізичних та юридичних осіб.

Враховуючи точки зору науковців та практичного здійснення правоохоронної діяльності, ми пропонуємо до *правоохоронного органу відносити державні органи та громадські організації, діяльність яких спрямована на охорону і захист всього комплексу прав фізичних та юридичних осіб від будь-яких посягань, а також боротьбу зі злочинністю та правопорушеннями, охорону громадського порядку та громадської безпеки і запобігання правопорушенням.*

Як вже зазначалося, у законодавчому порядку немає визначень усіх правоохоронних органів. Окремі автори посилаються на Закон України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” від 23 грудня 1993 р., в якому до правоохоронних органів віднесено:

- органи прокуратури;
- органи внутрішніх справ;
- органи служби безпеки;
- органи Військової служби правопорядку у Збройних силах України;
- органи охорони державного кордону;
- органи доходів і зборів;
- органи і установи виконання покарань;
- слідчі ізолятори;
- органи державного фінансового контролю;
- органи рибоохорони;
- органи державної лісової охорони;
- інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Як видно з цього переліку, працівники суду відносяться до інших органів, які здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції. Крім того перелік, який наводиться, на нашу думку, не відповідає чинному законодавству.

Ми вважаємо, що до правоохоронних органів мають відноситися усі правоохоронні органи, працівники яких здійснюють заходи з охорони прав і свобод фізичних та юридичних осіб, а також інтересів держави.

До правоохоронних органів відносяться:

- судові органи України (до яких входять працівники всіх гілок судової влади);
- Рада національної безпеки та оборони України;
- органи прокуратури;
- органи внутрішніх справ, Національна поліція;
- Адміністрація Державної прикордонної служби України;
- органи служби безпеки;
- органи Військової служби правопорядку у Збройних силах України;
- органи державної фіскальної служби;
- органи державного фінансового контролю;
- органи Міністерства аграрної політики та продовольства України (Державна ветеринарна та фітосанітарна служба, Державне агентство земельних ресурсів, Державне агентство лісових ресурсів, Державне агентство рибного господарства, Державна інспекція сільського господарства та ін.);
- органи Міністерства екології та природних ресурсів України (Державна служба геології та надр, Державне агентство водних ресурсів, Державне агентство екологічних інвестицій, Державне агентство України з управління зоною відчуження, Державна екологічна інспекція);
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- Державна санітарно-епідеміологічна служба України;
- органи Міністерства юстиції України (Державна архівна служба, Державна виконавча служба, Державна пенітенціарна служба, Державна реєстраційна служба, Державна служба України з питань захисту персональних даних, Державна міграційна служба);
- Антимонопольний комітет України.

Проте зазначений перелік не є повним, так як до правоохоронних органів ми можемо відносити інші органи та інспекції

різних міністерств. Наприклад, Державна інспекція навчальних закладів Міністерства освіти і науки України, на нашу думку, є правоохоронним органом, адже вона охороняє права громадян на отримання якісної вищої освіти. До цього списку можна внести і будівельні інспекції Міністерства регіонального розвитку та інші інспекції і комітети.

2. Правоохоронна діяльність: мета, сутність та основні ознаки

Правоохоронна діяльність у державі здійснюється через певний механізм, який включає в себе нормативний, інституційний та функціональний компоненти. Розглянемо окремо всі ці компоненти. Нормативний компонент механізму правоохоронної діяльності — це система правових норм та принципів, що регулюють відносини у сфері охорони права. Нормативний компонент визначається нормативними актами, які складаються із законів України, постанов Кабінету Міністрів України, наказів міністерств, керівників правоохоронних органів, постанов і рішень органів місцевої влади та місцевого самоврядування.

Конкретно до нормативних документів, які визначають правоохоронну діяльність, можна віднести Закони України “Про Національну поліцію”, “Про Службу безпеки України”, “Про прокуратуру”, “Про судоустрій і статус суддів” та ін.

До інституційного компонента належать суб’єкти правоохоронної діяльності. Як зазначалося, до правоохоронних органів ми відносимо суди, прокуратуру, Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну фіскальну службу, органи Міністерства юстиції України та органи інших міністерств і відомств, які здійснюють правоохоронну діяльність.

Щодо функціонального компонента правоохоронної діяльності, то він включає в себе відносини, що складаються при здійсненні діяльності правоохоронних органів, які спрямовані на охорону прав і свобод людини. Ці правовідносини відрізняються від інших правовідносин і містять такі напрями:

- формування правових норм, тобто прийняття законів та інших нормативних актів, які спрямовані на охорону прав і свобод громадян;
- дотримання громадянами встановлених правових норм (відносини правомірної поведінки);
- порушення окремими громадянами встановлених правових норм і відносини, які виникають під час цього порушення, та реакції правоохоронних органів на порушення;
- покарання за порушення норм, встановлених правоохоронними органами, та відносини, які виникають під час застосування форм і методів покарання.

Метою правоохоронної діяльності можна вважати:

- роз'яснення законодавства з метою профілактики правопорушень;
- запобігання правопорушенням з використанням різних форм і методів;
- виявлення та фіксація правопорушень;
- припинення правопорушень із застосуванням примусу;
- розкриття вчинених правопорушень та встановлення осіб, які їх вчинили;
- розслідування злочинів, віднесених до компетенції правоохоронного органу.

Мета правоохоронної діяльності реалізується конкретним правоохоронним органом у сфері його компетенції. Компетенція правоохоронних органів визначається на підставі законів та інших нормативних актів про його діяльність і законодавчо закріплюється завданнями, які покладені на окремий правоохоронний орган.

Щодо правоохоронної діяльності, то ми повинні насамперед сформулювати її ознаки, які, на нашу думку, мають включати такі аспекти:

- правоохоронна діяльність здійснюється з метою охорони всього комплексу прав і свобод фізичних і юридичних осіб від будь-яких посягань, тобто від правопорушень та злочинів;
- зазначена діяльність спрямована на профілактику і запобігання правопорушенням та злочинам;